

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انواع حجّ در فقه فریقین

نگارنده

شیخ محمد مولائی

۱۳۹۴ هـ

www.ketab.ir

کتابخانه ملی و اسناد ملی ایران

- سرشناسه : مولایی، سید محمد، ۱۳۴۸ -
 عنوان و نام پدیدآور : انواع حج در فقه فریقین/نویسنده سید محمد مولایی.
 مشخصات نشر : کاشمر : انتشارات آب و آینه، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری : ۲۴۴ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۰۲-۰۱-۹
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۳۱.
 موضوع : حج
 موضوع : Hajj*
 رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۱۳۹۵۸ الف ۸۸۸۳۳م/
 رده بندی دیویی : ۳۵۷/۲۹۷
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۴۶۰۱۲۶
 تاریخ درخت : ۱۳۹۵/۰۸/۱۰
 تاریخ پاسخگویی :
 کد پیگیری : ۷۹۳۱

ناب: انواع حج در فقه فریقین

ننده: سید محمد مولایی

: آب و آینه

ستاری و صفحه آرایی: لیلا خبیر

جلد: احسان دربان حسینی

چاپ: اول

۹۷۸-۶۰۰-۸۶۰۲-۰۱-۹

چاپ: ۹۵

پیشگام

۱۴۰۰۰۰ ریال

۱۰۰۰

بخش: خراسان رضوی، کاشمر، ابتدای خ فاطمیه، انتشارات آب و آینه، تماس: ۰۹۱۵۱۳۳۷۶۳۱

فهرست تفصیلی مطالب

عنوان	صفحه
فهرست تفصیلی مطالب	و
چکیده‌ی	۱
مقدمه	۲
۱- بیان مسأله	۵
۲- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق	۵
۳- پرسش‌های تحقیق	۶
۴- فرضیه‌های تحقیق	۶
۵- اهداف تحقیق	۷
۶- پیشینه‌ی تحقیق	۷
۷- روش تحقیق	۷
۸- ساختار تحقیق	۸

بخش اول: کلیات تحقیق

- فصل اول: تعاریف ۱۰
- گفتار اول: معنای لغوی حج ۱۰
- گفتار دوم: حج در اصطلاح مذهب حمیه ۱۱
- ۱-۲ معنای فقهی حج از منظر امامیه ۱۱
- ۱-۲-۱ فلسفه حج از دیدگاه قرآن ۱۳
- ۱-۲-۲ فلسفه حج از دیدگاه ائمه معصومین (ع) ۱۴
- ۱-۲-۳ فلسفه حج از منظر امام خمینی (۶) ۱۹
- ۲-۲ معنای فقهی حج از منظر عامه ۲۲
- فصل دوم: شرایط وجوب حج ۱۸
- گفتار اول: شرایط وجوب حج از دیدگاه شیعه ۲۴
- ۱-۱ استطاعت از نظر شیعه ۲۶
- ۲-۱ استطاعت از نظر حنفی ۲۷
- ۳-۱ استطاعت از نظر مالکی ۲۷

۲۸	 (۴-۱) استطاعت از نظر شافعی
۲۹	 (۵-۱) استطاعت از نظر حنبلی
۳۵	 فصل سوم: اهمیت حج
۳۵	 گفتار اول: اهمیت حج و آثار حج
۴۱	 گفتار دوم: شرافت زمانی حج
۴۳	 گفتار سوم: جغرافیای جزیره العرب
۴۷	 (۱-۳) منطقه حجاز
صفحه	عنوان

۴۷	 (۲-۳) شهر مکه و موقعیت جغرافیایی آن
۴۹	 (۱-۲-۳) حدود حرم مقدس
۵۰	 (۲-۲-۳) حدود مکه نزد ملاحان
۵۰	 (۳-۳) تاریخ مکه
۵۱	 (۱-۳-۳) چاه‌های مکه
۵۲	 (۲-۳-۳) تاریخچه بنای کعبه
۵۶	 (۳-۳-۳) زمان ساختن بنای اولیه کعبه

بخش دوم: انواع حج

۶۰	 فصل اول: انواع حج و عمره در فقه امامیه و تفاوت‌های آنها با هم
۶۲	 گفتار اول: حج تمتع
۶۳	 (۱-۱) عمره تمتع
۶۴	 (۱-۲) عمره مفرده
۶۴	 (۱-۳) عمره از نظر لغوی
۶۵	 (۱-۴) عمره از نظر اصطلاحی

۶۵	۱-۵ تشابه عمره تمتع با حج تمتع
۶۵	۱-۶ تفاوت عمره تمتع با حج تمتع
۶۶	۱-۷ احکام حج تمتع
۶۷	۱-۸ شرایط حج تمتع
۶۷	۱-۹ ویژگی‌های حج تمتع
۶۹	گفتار دوم: حج قرآن
۶۹	۱-۲ تفاوت حج قرآن نزد فریقین

صفحه

عنوان

۷۱	گفتار سوم: حج افراد
۷۲	گفتار چهارم: مهم‌ترین تفاوت‌های اقسام حج
۷۴	گفتار پنجم: اقسام حج از ماه احسان سنت
۷۷	۱-۵ انواع حج از نظر مالکی
۷۸	۱-۵-۱ حج تمتع با شش شرط تعین پیدا می‌کند
۷۹	۱-۵-۲ وجوب قربانی بر قارن و متمتع
۸۰	۲-۵ انواع حج از نظر حنبلی
۸۱	۳-۵ انواع حج از نظر حنفی
۸۲	۴-۵ انواع حج از نظر شافعی
۸۳	۵-۵ تشابه انواع حج
۸۶	گفتار ششم: انواع حج از منظر دیگر
۸۷	۱-۶ حج میقاتی
۸۷	۲-۶ تعریف حج بلدی
۸۹	۳-۶ کفایت حج میقاتی از بلدی

۹۰	 حجّ نذری (۴-۶)
۹۹	 حجّ مستقر (۵-۶)
۱۰۰	 حجّ مبتول و وجه تسمیه (۶-۶)
۱۰۰	 حجّ مستحبّی (۷-۶)
۱۰۱	 مسائل حجّ مستحبّی (۱-۷-۶)
۱۰۲	 شرط صحّت حجّ مستحبّی (۲-۷-۶)
۱۰۴	 حجّ نیابتی (۸-۶)

صفحه

عنوان

۱۱۷	 وصیت و حجّ (۹-۶)
۱۲۵	 حجّ مصلوم (۱۰-۶)
۱۲۶	 حجّ محصور (۱۱-۶)
۱۲۸	 حجّ اکبر (۱۲-۶)
۱۲۸	 حجّ اصغر (۱۳-۶)
۱۳۰	 حجّ استیجاری (۱۴-۶)
۱۳۰	 حجّ افسادی (۱۵-۶)
۱۳۰	 حجّ بذلی (۱۶-۶)
۱۳۱	 حجّ تجارت (۱۷-۶)
۱۳۲	 حجّ استطاله (۱۸-۶)
۱۳۲	 حجّ نسکع (۱۹-۶)
۱۳۲	 حجّ تطوع (۲۰-۶)
۱۳۲	 حجّ جاهلی (۲۱-۶)
۱۳۳	 حجّ عقوبتی (۲۲-۶)
۱۳۳	 حجّ قضاء (۲۳-۶)

۱۳۳ ۲۴-۶ حجّ مبرور

۱۳۳ ۲۵-۶ حجّ بلاغه

بخش سوم: احکام حجّ تمتّع در نزد فریقین

۱۳۶ فصل اول: احکام حجّ تمتّع در نزد مذهب شافعی و حنفی

۱۳۶ گفتار اول: احکام حجّ تمتّع از دیدگاه مذهب شافعی

۱۳۶ ۱-۱ شرط وجوب حجّ هفت چیز است

صفحه

عنوان

۱۳۶ ۲-۱ ارکان حجّ چهار است

۱۳۶ ۳-۱ ارکان عمره چهار است

۱۳۷ ۴-۱ سنت‌های حجّ هفت است

۱۳۸ ۵-۱ بر مُحَرَّم ده چیز حرام است

۱۳۹ ۶-۱ خون‌های واجب در احرام پنج است

۱۴۱ گفتار دوم: احکام حجّ تمتّع از دیدگاه مذهب حنفی

۱۴۱ ۱-۲ شرایط فرضیت حجّ

۱۴۲ ۲-۲ شرایط صحت حجّ

۱۴۲ ۳-۲ ارکان حجّ

۱۴۳ ۴-۲ واجبات حجّ

۱۴۳ ۵-۲ سنت‌های حجّ

۱۴۴ ۶-۲ انواع حجّ

۱۴۴ ۷-۲ آمادگی سفر

۱۴۶ ۸-۲ مواظبت احرام

۱۴۷ ۹-۲ احرام و چگونگی آن

۱۴۷		۱۰-۲) سنت‌های احرام
۱۴۸		۱۱-۲) ممنوعات احرام
۱۴۹		۱۲-۲) احرام زن
۱۴۹		۱۳-۲) ورود به مکه
۱۵۰		۱۴-۲) طواف خانه‌ی کعبه
۱۵۰		۱۵-۲) سنت‌های طواف

۱۵۱		۱۶-۲) سعی بن صفا و مرو
۱۵۱		۱۷-۲) سنت‌های سعی
۱۵۲		۱۸-۲) ماندن در مکه
۱۵۳		۱۹-۲) روز ترویبه (هشتم ذی‌الحجه)
۱۵۳		۲۰-۲) روز عرفه
۱۵۳		۲۱-۲) وقوف به عرفات
۱۵۵		۲۲-۲) گردآوری سنگریزه‌ها از مزدلفه
۱۵۵		۲۳-۲) حرکت به سوی منا
۱۵۵		۲۴-۲) روز عید
۱۵۶		۲۵-۲) رمی جمره‌العقبه
۱۵۶		۲۶-۲) قربانی (دم شکر)
۱۵۷		۲۷-۲) حلق یا تقصیر
۱۵۷		۲۸-۲) طواف زیارت
۱۵۷		۲۹-۲) خروج از احرام
۱۵۷		۳۰-۲) ایام تشریق و اعمال آن‌ها

۱۵۸	۲-۳۱) رمی جمرات سه گانه
۱۵۸	۲-۳۲) رمی روز دوازدهم
۱۵۸	۲-۳۳) طواف وداع
۱۶۰	فصل دوم: احکام حج تمتع در نزد مذهب حنبلی
۱۶۰	گفتار اول: احکام حج تمتع از دیدگاه مذهب حنبلی
۱۶۰	۱-۱) انواع حج

۱۶۰	۱-۱-۱) بر چه کسانی حج واجب است؟
۱۶۰	۱-۱-۲) فوریت وجوب حج
۱۶۱	۱-۱-۳) وجوب حج بذل
۱۶۱	۱-۱-۴) شرایط حج زن
۱۶۳	گفتار دوم: مسائل عمره
۱۶۳	۱-۲) چگونگی خروج از احرام در عمره مفرده
۱۶۳	۲-۲) شرایط عمره مفرده
۱۶۴	۳-۲) حکم عمره مفرده
۱۶۴	۴-۲) افعال عمره
۱۶۴	گفتار سوم: احرام و مسائل آن
۱۶۴	۱-۳) چند مسأله
۱۶۵	۲-۳) لبیک گفتن
۱۶۵	۳-۳) مسائلی در تلبیه
۱۶۶	۴-۳) دو جامه احرام

۱۶۷	 مسائل لباس احرام (۱-۴-۳)
۱۶۸	 محرمات احرام (۲-۴-۳)
۱۷۵	 مکروهات احرام (۳-۴-۳)
۱۷۵	 گفتار چهارم: انواع طواف
۱۷۵	 طواف قدوم (۱-۴)
۱۷۶	 طواف زیارت (۲-۴)
۱۷۶	 طواف وداع (۳-۴)
صفحه	عنوان
۱۷۷	 شرایط اخا در وقت طواف (۴-۴)
۱۸۰	 نماز طواف (۵-۴)
۱۸۰	 مستحبات طواف (۶-۴)
۱۸۱	 استحباب اضطباع در طواف (۱-۶-۴)
۱۸۱	 استحباب رمّل در اثناء طواف (۲-۶-۴)
۱۸۱	 گفتار پنجم: سعی و احکام آن
۱۸۲	 مسائل سعی (۱-۵)
۱۸۴	 نکاتی در احکام سعی (۲-۵)
۱۸۴	 گفتار ششم: تقصیر
۱۸۵	 گفتار هفتم: مسائل وقوف
۱۸۶	 زمان وقوف در عرفه (۱-۷)
۱۸۷	 مسائل وقوف (۲-۷)
۱۸۸	 اقسام وقوف به عرفه و مشعر (۳-۷)
۱۸۸	 گفتار هشتم: وقوف به مزدلفه

۱۸۸	 نکاتی درباره مزدلفه
۱۹۱	 بیتوته در مزدلفه و مسائل لازم
۱۹۱	 اعمال منی
۱۹۲	 رمی جمره عقبه
۱۹۲	 شرایط رمی
۱۹۴	 گفتار نهم: هدی و اقسام آن
۱۹۵	 هدی بر چه کسانی واجب است؟

صفحه

عنوان

۱۹۵	 صفات هدی
۱۹۶	 مکان و زمان نحر ذبح
۱۹۷	 حکم گوشت قربانی
۱۹۷	 بدل و عوض هدی
۱۹۷	 مستحبات هدی
۱۹۷	 بیتوته در منی
۱۹۸	 نکاتی در بیتوته
۱۹۸	 رمی جمرات در ایام تشریق
۱۹۹	 کیفیت رمی جمرات
۲۰۱	 رجوع به مکه
۲۰۱	 طواف وداع
۲۰۱	 حکم کسی که حج از او فوت شود
۲۰۳	 فصل سوم: احکام حج تمتع در نزد مذهب مالکی
۲۰۳	 گفتار اول: شرایط وجوب حج

۲۰۳	۱-۱) مقصود اصلی از استطاعت چیست؟
۲۰۵	۲-۱) در شرایط حج برای زن
۲۰۷	۳-۱) شرایط حج نیابتی
۲۰۷	۱-۳-۱) فروع حج نیابتی
۲۱۰	گفتار دوم: اقسام عمره و فرق آنها
۲۱۱	۱-۲) چگونگی خروج از احرام در عمره مفرده
۲۱۱	۲-۲) شرایط عمره مفرده

صفحه

عنوان

۲۱۱	۳-۲) حکم عمره مفرده
۲۱۱	۴-۲) افعال عمره
۲۱۱	گفتار سوم: احرام و مسائل آن
۲۱۲	۱-۳) لبیک گفتن
۲۱۳	۲-۳) دو جامه احرام
۲۱۴	۱-۲-۳) مسائل لباس احرام
۲۱۶	۳-۳) محرمات احرام
۲۱۶	۴-۳) مکروهات احرام
۲۲۴	گفتار چهارم: احکام طواف
۲۲۴	۱-۴) انواع طواف

نتایج و پیشنهادها

۲۲۸	ا- نتایج
۲۲۹	ب- پیشنهادها
۲۳۱	کتابنامه

حجّ در لغت به معنای آمدن، قصد و پیروزی در استدلال است و در اصطلاح فقه عبارت است از قصد مخصوص به خانه خدا برای انجام مناسک ویژه در موسم خاص است که دارای فلسفه و احکام معینی می‌باشد و از نظر تاریخی به زمان حضرت آدم و حضرت ابراهیم (ع) می‌رسد.

این پایان نامه با عنوان انواع حجّ در فقه فریقین به بررسی موضوع قیاس در مذاهب عامّه و خاصّه پرداخته و احکام هر یک را به طور مختصر مورد ارزیابی قرار می‌دهد. برای رسیدن به این مقصود، ابتدا منابع مورد نظر گلچین شده و بعد از مطالعه و فیش‌برداری و تجربه و تحلیل یافته‌ها به روش استقرائی - تحلیلی این پژوهش در سه بخش و هفت فصل و بیست و هفت گفتار فراهم آمد و در پایان به نتایجی دست یافته و برای بهتر شدن وضع موجود پیشنهادها ارائه شده است.

مهم‌ترین دستاورد این پژوهش را می‌توان در این موارد دانست: (أ) انواع حجّ در همه مذاهب پنجگانه اسلامی یکسان است. (ب) از انواع حجّ، حجّ تمتع نزد همه فقهای اسلامی از فضیلت خاصی برخوردار است. (ج) آنچه پیش از این از هر چیز مسلمانان را به هم نزدیک می‌کند، آگاهی از فلسفه مناسک حجّ می‌باشد.

کلید واژگان: حجّ، فقه، فریقین، حجّ تمتع، حجّ قرآن، حجّ افرا

خداوند متعال به خاطر لطف و رحمت خویش انسان را آفرید، و موجبات رشد و سعادت او را در درون و پیرامونش آماده نمود و به او آزادی انتخاب نیکی‌ها و بدی‌ها را بخشید. به وی چشم و هوش و توانایی داد تا آنچه پیرامونش می‌گذرد را درک کند و فراتر از همه آن‌ها، به او عقل عنایت نمود تا میان آنچه به وسیله حواس برایش آشکار شده مقایسه نموده و کامل‌تر از آنچه شنیده و دیده است را استدراک نماید.

پس برای انسان، انبیاء عظام را فرستاد تا آنچه بشر برای تکامل و سعادت نیاز دارد را به وی بیاموزد. ^۱ و چون اشرف مخلوقات برای صعود به قله تکامل نیازمند پناهگاهی بود تا هر سال یک مرتبه خویش را از جوار معبود لَمْ يَزَلْ لَا يَزَالُ احساس نموده و از فیوضات خاصه‌اش برخوردار شو. و به اولین فرستاده خویش حضرت آدم فرمان داد تا خانه‌ای به نام خود برای وی بسازد^۲ تا طواف به گرد آن شرک و نفاق و خودخواهی را از خویش دور سازند. پرستش خدای جهان را شعار و شعرخویش قرار دهند. پس از تخریب آن بیت عتیق به سبب حوادث روزگار، پسر ابراهیم فرستاده دیگرش دستور داد که آن را تجدید بنا کند^۳ ابراهیم و فرزندانش همراه همسرش در آن سرزمین بی‌آب و علف آماده انجام وظیفه شدند همسر صبور و مؤمن وی برای یاسا و نجات فرزندش، هفت مرتبه میان صفا و مروه در حال حرکت^۴ و ابراهیم (علیه السلام) پس از پایان تجدید ساختمان خانه خدا، مأموریت می‌یابد که فرزندش اسماعیل را در راه خدا و

^۱ - آل عمران (۳/۹۶). إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ.

^۲ - حج (۲۲/۲۶). وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ.

^۳ - طبری، محمد بن جریر، تاریخ طبری، ص ۱۵۴-۱۵۶.

رضای وی، قربانی کند^۱ و خود به گردخانه دوست طواف نمود تا الگو و نمونه مناسبی از جهت عبادت و خلوص برای مؤمنان و متقادان باشد. خداوند عزوجل فرمود: و برای خدا بر مردم است که آهنگ خانه (او) کنند، آن‌ها که توانایی رفتن به سوی آن را دارند.^۲ از کلمه «علی» که می‌فرماید: بر مردم است، لزوم انجام آنچه برعهده مردم گذاشته شده استفاده می‌شود.

یکی از فقهای صاحب نام اهل سنت گوید: اکیدترین لفظ دال بر وجوب کلمه «علی» است.^۳ بدون شک این واجب بزرگ الهی مانند سایر واجبات دارای ملاک‌ها و حکمت‌هایی است که خدای متعال آن را بر بندگانش واجب نموده. در قرآن کریم به بعضی از آن ملاک‌ها اشاره شده آنجا که فرموده: «تا شاهد منافع گوناگون خویش در این برنامه حیات بخش» باشد، نام خود را در ایام معینی بر چهارپایانی که به آن‌ها روزی داده است هنگام قربانی نمودن بریند^۴

خداوند سبحان از مردم خواسته است که او را در این محل عبادت کنند، و این محل جایگاه پیامبران و قبله مسلمین و راهی به سوی آمرزش گناهان و رسیدن به رضوان الهی است، لذا هرکس توانایی دارد باید به قصد تقوی و عبادت خداوند این خانه را زیارت کند، که اگر بدون عذر این تکلیف را ترک کند جزء کفار شمرده می‌شود. خداوند از همه جهانیان بی‌نیاز است. و نیز پیامبر اسلام در بخشی از وصیتش به امام علی (ع) فرموده

^۱ - صافات (۳۷)/ ۱۰۱. قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ.

^۲ - آل عمران (۳)/ ۹۷. وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا.

^۳ - سرخسی، محمد بن سهل، المبسوط، ج ۴، ص ۲.

^۴ - حج (۲۲)/ ۲۷. لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ.

است. یا علی ده گروه از این امت به خدای بزرگ کفر ورزیدند... کسی که وسعت در مالش بیاید و حج نکند تا بمیرد، ای علی تارک حج در حال استطاعت کافر است.^۱ خدای متعال می‌فرماید: لازم است بر افرادی که قدرت دارند قصد خانه خدا کند کسی که کفر بورزد با ترک حج، خداوند از همگان بی‌نیاز است. همان‌گونه که مستحضرید، انواع حج در فقه فریقین عنوانی بسیار گسترده است. که مفصل آن با تحقیقی محدود و بضاعت نویسنده تناسبی ندارد، بنابراین سعی شده به مسائل فرعی کمتر پرداخته شود و مسایل اصلی حج و عمره، مثل استطاعت، احرام، مواقیت احرام، واجبات و محرمات احرام، طواف خانه خدا، سعی بین صفا و مروه، وقوف به عرفات و مشعر، اعمال منی و مصدود و محصور به ترتیبی که انجام می‌شود، تبیین گردد.

^۱ - حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۸، ص ۲۰. کفر بالله العظیم من هذه الامة عشرة ...